

# HØRINGSINNSPILL FRA FORANDRINGSFABRIKKEN

## **Behandling av personopplysninger - endringer opplæringsloven, barnehageloven, friskoleloven**

Takk for muligheten til å spille inn i denne viktige høringen. Vi har valgt å vektlegge å gi innspill på to tema:

- ikke anonyme undersøkelser om læringsmiljø, brukt i stor utstrekning
- overføring av personopplysninger fra en barnehage til en annen

Innspillene våre bygger på oppsummerte erfaringer fra barn fra Forandringsfabrikken sine skoleundersøkelser og barns grunnleggende prosessrettigheter.

Ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser som del av Utdanningsdirektoratets Læringsmiljøprosjekt, brukes av mange skoler i hele landet. Svarene fra elever på hvordan det føles å bruke slike undersøkelser, er alvorlige. Derfor er vi er glade for at departementet nå virkelig tar det på alvor og åpner opp for innspill.

Som mediesakene i Dagsavisen med flere i desember 2020 ([Må rangere hverandre etter popularitet og peke ut mobberne i klassen, Dagsavisen 13.12.2020](#)) avdekket, reiser slike undersøkelser mange juridiske, etiske og faglige spørsmål (ref. Marit Hognestad, Udir). Oppsummerte erfaringer fra barn viser tydelig at dette blir en form for oppfordring til at elevene skal rangere elever i klassen og si hvem som er verst. Det skaper utrygghet og mistillit og det gjør klassemiljøet verre. Det kan også være ganske skummelt å oppgi navn og det kan føles ut som at man utleverer andre elever.

### **Om Forandringsfabrikken kunnskapssenter**

Forandringsfabrikken Kunnskapssenter henter systematisk inn erfaringer og råd fra barn om møtet med barnehager, skole, hjelpetjenester og rettssystem. Dette oppsummeres til kunnskap direkte fra barn. Målet er at denne kunnskapen inkluderes når systemene videreutvikles, for at systemene laget for barn og unge skal oppleves trygge og nyttige for dem.

Siden 2008 har Forandringsfabrikken Kunnskapssenter hentet inn erfaringer og råd fra 6200 barn og unge i skolen. Hovedfunn i undersøkelsene presenteres i bøker, rapporter og undervisningsfilmer. Barn og unge med erfaring fra de ulike systemene, inviteres med som proffer.

Proffene formidler kunnskap direkte fra barn - til politikere, nasjonale og lokale myndigheter, fagfolk og studenter.

## Innspill til 3.3.5

Her presenteres noen viktige innspill når det gjelder barns grunnleggende prosessrettigheter ved overføring av personopplysninger fra barnehage til ny barnehage (ved bytte) og mellom barnehage og skole.

### Barns grunnleggende rettigheter må ivaretas

Barnekonvensjonen inneholder grunnleggende rettigheter som gjelder alle barn fra 0-18 år. Alle barn har, uavhengig av partsrettigheter og samtykkekompetanse, fire grunnleggende rettigheter som må ivaretas i alle handlinger eller avgjørelser som angår barn. Disse rettighetene må derfor være del av fremgangsmåten eller prosessen. Dette gjelder ikke bare rettslige prosesser, men alle prosesser eller fremgangsmåter som berører barn, for eksempel når det skal gis sanksjoner og konsekvenser på skolen, eller når det skal settes igang tiltak for å bedre klassemiljøet.

#### Disse fire grunnleggende rettighetene er:

- at **barnets beste** skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn (BK artikkel 3, Grunnloven § 104),
- at barnet har rett til **uttale seg fritt** om forhold som berører barnet (BK artikkel 12, Grunnloven § 104),
- at barnet har **rett på informasjon** i forbindelse med at det har rett til å uttale seg (BK artikkel 12)
- og at barnet har **rett på privatliv** (BK artikkel 16, Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 8, Grunnloven § 102).

For å finne ut av hva som er barnets beste må barnet få uttale seg fritt. For at barnet skal få uttale seg fritt må barnet få nok og forståelig informasjon, og barnets rett til privatliv må ivaretas. Disse fire rettighetene må forstås og ivaretas i sammenheng. Det holder ikke at barnet får snakke med en voksen det er trygg på, hvis barnet ikke har nok informasjon til å uttale seg fullstendig.

## 3.3.5 Departementets forslag

Forslag til endringer er skrevet direkte inn med rød tekst

a) Det fastsettes i ny § 47 a andre ledd at det ved bytte av barnehage kan deles personopplysninger mellom barnehager *hvis dette er i samsvar med barnets beste* ~~bare så langt foreldrene gir sin tillatelse.~~ *Foreldre har ikke rett til informasjon etter denne bestemmelsen.*

*Barn som er i stand til å uttale seg må få vite hva slags informasjon som er tenkt å deles. Barnet må få uttale seg om dette. Dersom barnet sier nei, men det likevel er nødvendig å dele informasjon som kan være avgjørende for å beskytte barnet, kan informasjon deles, dersom det begrunnes og dokumenteres.*

## **FF begrunnelse for å foreslå endring**

For barn under 6 år er utgangspunktet at de har rett til privatliv. Barn som er i stand til å uttale seg må få vite hva som skal deles og uttale seg om dette. Det kan være noe positivt med departementets forslag, da det kan være nødvendig å dele informasjon som kan være avgjørende for å beskytte barnet. Dersom dette innebærer at informasjon kommer til foreldre, kan dette være negativt. Sånn som bestemmelsen er foreslått, er det en fare for at foreldre får alt av informasjon uten at barnets rett til privatliv etter FNs barnekonvensjon er ivarettatt. Å dele informasjon er en handling som berører barn, da må også barns grunnleggende prosessrettigheter ivaretas.

Mange barn i skolen, barnevern, helsetjenester og politi har opplevd at informasjon om dem og det de har sagt, har blitt fortalt videre til andre voksne uten at barna har visst om det. Da har mange barn mistet tillit til de voksne. Når barn mister tillit, slutter de også å fortelle viktige ting til voksne. Derfor er det bekymringsfullt at departementet foreslår at personopplysninger mellom barnehager skal være tillatt. Da vil barn tidlig lære at voksne gjør det de vil, med opplysninger om barn. Vi tror barn i dag i stor grad i barnehage og skole lærer at voksne deler informasjon om dem hvis de synes det er nødvendig, og at dette bidrar til at barn mister trygghet og tillit til voksne.

## **Forandringsfabrikken sine undersøkelser viser:**

- 3 av 4 barn forteller ikke det viktigste eller vondeste til barnevernet
- 3 av 4 barn forteller ikke det viktigste eller vondeste til psykisk helsetjenester
- I hver barnehage og skoleklasse, finnes det barn som bærer på noe de skulle fortalt til en voksen

## **Funn fra NKVTS sin omfangsstudie:**

- 4 av 5 utsatt for vold/overgrep forteller ikke om det til noen i det offentlige

En av de viktigste grunnene til at barn ikke har fortalt, er at de ikke vet hva som skjer med det de forteller. De har opplevd tidligere i livet at voksne forteller ting videre, uten at de har avtalt med dem. Mange barn har sagt at de lærer allerede i barnehagen at voksne forteller ting videre, uten at de har avtalt med dem. Det har gjort at de ikke fikk fortalt viktige ting til voksne. Men de har ikke fått fortalt til bare voksne i barnehagen,

men også andre voksne som de har møtt senere i livet. Lovverk og satsinger peker ofte på viktigheten av at barn må oppleve at det er trygt i barnehagen og ha trygge voksne rundt seg. Med dette forslaget kan vi stå i fare for at mange barn ikke kan ha tillit til voksne og får fortalt viktige ting til voksne i barnehagen. Da blir det heller ikke trygt for barna å være i barnehagen.

Hvis 3.3.5 skal være i samsvar med barns grunnleggende rettigheter etter FNs barnekonvensjon, mener vi at endringene under må komme. Norge har forpliktet seg til å følge disse rettighetene og dette må nå tas på dypt alvor. Siden 2003, da rettighetene skulle implementeres, har barns rett til privatliv i svært liten grad blitt tatt hensyn til.

b) ~~Dagens krav i forskrift om rammeplan for barnehager om at barnehagen må ha samtykke fra barnets foreldre for eventuell deling av personopplysninger mellom barnehage og skole, løftes til barnehageloven § 2 a, som et krav om tillatelse.~~ *Barnehagen kan dele informasjon med skole så langt dette er i samsvar med barnets beste. Hva som er barnets beste må avgjøres med utgangspunkt i barnets uttalelser. Foreldre har ikke rett til informasjon etter denne bestemmelsen. Barn må få vite hva slags informasjon som er tenkt å deles. Barnet må få uttale seg om dette. Dersom barnet sier nei men det likevel er nødvendig å dele informasjon som kan være avgjørende for å beskytte barnet, kan informasjon deles, dersom det begrunnes og dokumenteres. Barnet må få informasjon om at det bestemmes at informasjonen skal deles.*

c) Barnehageloven § 48 om hvilke tjenstedata (opplysninger) som skal rapporteres fra private barnehager og til kommunene, og fra kommuner til Utdanningsdirektoratet, klargjøres. Videre foreslås det å lovfeste at slik rapportering ikke skal omfatte direkte identifiserbare personopplysninger.

d) Overordnede rammer for hvilke tjenstedata som skal rapporteres og rammer for Utdanningsdirektoratets behandling av personopplysninger i disse rapportene foreslås fastsatt i forskrift, se forslag til ny § 3.

## Innspill til 4.6 Bruk av ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser i skolemiljø saker

### SVAR PÅ SPØRSMÅL FRA KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Forslag til endringer i forskriften er skrevet direkte inn med rød tekst

#### 1. Bør ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser kunne brukes til de formålene som er foreslått i forskrift til opplæringsloven § 22A-5 første og andre ledd og forskrift til friskoleloven § 7B-5 første og andre ledd?

Vi forstår det sånn at formålet med å bruke ikke-anonyme undersøkelser i følge forskriften er å kartlegge læringsmiljøet, finne egnede tiltak for å forbedre relasjoner og sikre alle elever et trygt og godt læringsmiljø. Vi anbefaler at ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser *ikke* kan brukes til de formålene som er foreslått i forskriften til opplæringsloven § 22A-5 første og andre ledd, og forskrift til friskoleloven § 7B-5 første ledd og andre ledd. Som vi har foreslått i forskriftsteksten, må slike undersøkelser alltid være anonyme og inneholde noen bestemte krav, det må komme tydelig frem i første ledd at elever ikke skal rangere hverandre, at elever har et reelt valg til å svare og at skolen må være bevisst på at mange elever ikke tør eller vil svare ærlig, eller ikke synes de får frem hva som ligger bak handlinger i både anonyme- og ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser. I andre ledd må departementet tydeliggjøre barns grunnleggende rettigheter.

#### Forslag til endring av §22 A-5 første ledd i **rødt**:

*Skolane kan bruke ~~ikkje~~-anonyme læringsmiljøundersøkingar som del av det førebyggjande skolemiljøarbeidet etter opplæringslova § 9 A-3 i tilfelle der slike undersøkingar er hensiktsmessig for å kartleggje læringsmiljøet, finne eigna tiltak for å forbetre relasjonar og sikre alle elever eit trygt og godt skolemiljø. ~~Undersøkingane kan berre omfatte spørsmål om negative relasjonar viss det ikkje kjem fram namn på enkeltelevar.~~ Anonyme læringsmiljøundersøkelser kan kun brukes dersom tema og spørsmålsstillinger er laget i samarbeid med barn og kvalitetssikret av barn. Undersøkelsene skal ikke be elever navngi eller rangere hverandre. Det må sikres at alle elever blir godt informert i forkant av undersøkelsene og er informert om at de har rett til å ikke svare på undersøkelsene, hvis de vil. Skolen må være bevisst på at mange elever ikke tør eller vil svare ærlig, eller ikke synes de får frem hva som ligger bak handlinger i slike læringsmiljøundersøkelser.*

## FF begrunnelse for å foreslå endring

### Andre måter enn anonyme og ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser

Forskrift til opplæringsloven §22 A-5 første ledd har en klar forbedring fra slik situasjonen er i dag. Likevel peker kunnskap direkte fra barn på noen veldig viktig punkt, som det er viktig at departementet tar med seg inn i første ledd.

Hovedfunn fra undersøkelsene til Forandringsfabrikken viser at det er viktig at elevene kan si ifra når de ikke har det bra, eller når de trenger å snakke med noen. Likevel så peker elever på helt andre måter enn anonyme- og ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser, å si ifra på. Kunnskap direkte fra barn sier at hvis skolen skal finne ut hvordan lærings- og skolemiljøet er, må de snakke med og spørre elevene. Det må sikres at elevene har en trygg voksen de kan fortelle helt ærlig til, om hvordan de har det på skolen og i klassen. Dette er utfordrende da funn fra undersøkelser viser at mange barn ikke tør å si ifra til voksne på skolen når de opplever at de blir plaget/mobbet eller ikke har det bra på skolen. Når barn ikke tør å si ifra til voksne om hvordan de har det, handler det veldig ofte om at de ikke er trygge på de voksne. Flere barn har kjent på at de voksne på skolen er skumle eller utrygge. De voksne deler for lite av seg selv, slik at elevene føler at de ikke kjenner de voksne. De møter elevene hardt og med kjeft når elevene gjør noe dumt, da kjennes de voksne ofte skumle ut. De ringer ofte hjem eller forteller ting elever har sagt eller gjort, videre til andre voksne, uten at de har avtalt det med elevene først. Da mister elevene tillit og stoler ikke på de voksne lenger. Hvordan skal elevene da ha mulighet til å si ifra, når de voksne ikke er trygge eller når elevene ikke har tillit til de?

Vi ber departementet ha et økende fokus på hvordan trygghet på skolen kan arbeides med, slik at elevene kan si ifra på den beste måten - altså ved å snakke med en voksen de er trygg på.

### Elevers krav til bruk av skjema

Funn fra skoleundersøkelser som Forandringsfabrikken har gjort viser at mange barn synes at det ikke er trygt å svare på spørreskjemaer om læringsmiljøet - både anonyme- og ikke-anonyme undersøkelser. Barn vet ikke hvem som får vite det de svarer. Får de andre lærerne se hva de svarer, får de hjemme eller de andre i klassen vite det? Det blir for utrygt, og da tør ikke elevene å svare ærlig. Vi vet likevel at bruk av skjema i skolen er noe Norge ikke kommer til å gå bort ifra med det første. Kunnskap direkte fra barn stiller derfor noen krav hvis Norge skal fortsette å bruke skjemaer for å kartlegge klasse- og skolemiljø.

#### 1. Skjemaene må være anonyme

Hvis det skal fortsettes å bruke skjema for å kartlegge lærings- og skolemiljø, må skjemaene være anonyme. Hvis skjemaene ikke skal være anonyme, kan

det bli veldig vanskelig for elevene å svare helt ærlig. Departementet må være oppmerksom på at mange barn sier at de ikke får til å svare ærlig på anonyme spørreundersøkelser også. Dette fordi mange elever har opplevd at andre elever og voksne på skolen har fått vite det de har svart, selv om svarene skulle ha vært anonyme. Likevel sier mange barn at det kan gå an å svare ærlig på anonyme spørreundersøkelser, hvis de er gode, oppleves trygge og anonymiteten til barn sikres. Barns beskrivelser for hvordan dette kan gjøres er nevnt nedenfor.

## **2. Må være laget i samarbeid med barn**

Spørreundersøkelsene er laget for barn, det er de som skal svare på dem. Da må de også være laget i samarbeid med dem. Vi kan ikke fortsette å la voksne lage spørsmål som barn skal svare på. Det er mange barn som har kjent på at spørsmålene de skal svare på, som er lagd av voksne, ikke er gode eller trygge spørsmål. Da blir det veldig vanskelig å svare ærlig. Noen barn opplever også spørsmålene som nytteløse og uviktige. Da gidder de ikke å svare. Derfor er det superviktig at skjemaene blir laget i samarbeid med barn, som selv vet hvilke spørsmål de trenger og vil svare på, hvilke som oppleves som gode og trygge.

I 2020 lanserte Forandringsfabrikken verktøyheftet Trygt i klassen, som inneholder konkrete råd og verktøy til hvordan voksne på skolen kan be elever om tilbakemeldinger om læring- og skolemiljøet, på en måte som elever synes er trygg og god. Der er det blant annet forslag om at elevene får utdelt lapper som de skal svare anonymt på. Lappene legges i en eske. Lappene skrives inn på pc/nettbrett av en voksen som ikke kjenner elevens håndskrift. Dette er en effektiv og trygg måte å gi tilbakemeldinger på - både for lærere og elever.

## **3. Synet på barn avgjør**

Hva slags spørsmål som elevene skal svare på avgjør mye, og spesielt hva slags syn de har på barn. Slik som departementet foreslår skal det være lov å bruke ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser som omfatter negative relasjoner der det kommer frem navn på enkeltelever, der andre måter å undersøke på ikke har ført frem i klasser der det er langvarige, uoversiktlige og kompliserte utfordringer i skolemiljøet. Spørsmålene som stilles i de ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelsene fra Spekter og Innblikk er alvorlige, blant annet fordi de ber elevene om å svare på spørsmål om hvem de mobber, hvor ofte de gjør det, hvem de henger mest med, hvem som er mest og minst populær. Elever blir i Innblikk også bedt om utlevere hverandre og rangere hverandre ut fra hvem som er mest populær til hvem som er minst populær og å rangere sine topp tre venner. Hvis elevene har flere enn tre venner må de velge bort de andre, for det er bare lov å sette opp tre venner. Det kan oppleves veldig kjipt og vondt, og hva om elevene spør hverandre etterpå hvem de satte på lista? For elever som ikke har tre venner i klassen, eller en, kan det være vanskelig å svare og i hvert fall kjennes fryktelig ubehagelig og vondt ut. Og hvor godt skal du egentlig kjenne en i klassen for at du skal kalle han/henne en venn?

Et barnesyn som blir stadig mer rådende og som spiller på lag med nyere mobbeteori og hovedfunn fra PLAGE-undersøkelsene – er at barn gjør så godt de kan utfra hvordan de har det. For å hjelpe barn som gjør handlinger som ikke er bra i skolen, som plaging/mobbing, må vi se bak selve handlingen eller atferden og finne ut hva dette handler om. Det ligger alltid noe bak, og løsningene ligger i å komme inn til dette og stoppe det trygt. For plagingen eller andre handlinger elever kan gjøre som ikke er bra – må stoppes. Elever som har det vondt og som skal stoppes, må hjelpes ved å dra dem inn i fellesskapet. I Læringsmiljøprosjektets ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser Spekter og Innblikk er det barna og ungdommene selv som sørger for at noen blir skilt ut og havner i diagrammer. Dette er spørsmål som gjør at mange elever rett og slett føler seg slemme og lite verdt. Hva slags barnesyn er det vi har da? Derfor må spørsmålene i undersøkelser som skal brukes i skolen ha et gjennomgående godt barnesyn. Slik oppsummerer kunnskap direkte fra barn et godt barnesyn:

- Barn har mye kunnskap om livet sitt
- De er like mye verdt som voksne
- De trenger kjærlighet og må bli trodd på og tatt på alvor
- De må bli forstått bak atferd og handlinger
- Barn gjør så godt de kan ut ifra hvordan de har det inni seg

### **Elever har rett til å velge om de vil svare eller ikke**

Mange elever har opplevd at det ikke føles ut som et reelt valg når læreren deler ut spørreskjemaer og ber elevene svare. For elevene kan det kjennes veldig ubehagelig og skummel ut, spesielt for de som ikke har lyst til å svare. Det kan gjøre at det blir vanskelig å svare ærlig på spørsmålene. Alle barn har rett til å uttale seg, slik som FNs barnekonvensjon beskriver. Dette betyr ikke at de *må* uttale seg - de kan velge å *ikke* uttale seg hvis de vil. En forutsetning for at de skal kunne velge om de vil svare på skjemaene eller ikke, er at de har fått nok og god informasjon i forkant av at skjemaene deles ut. Dette må departementet sikre at står tydelig i forskriften, for å ivareta barns grunnleggende prosessrettigheter og gjøre det tryggere for elever.

### **Barnets beste på gruppenivå**

Barnets beste gjelder ikke bare hvert enkelt barn i en klasse, men også barn som gruppe og som klasse. Det betyr at når det skal foretas handlinger eller tas avgjørelser, som for eksempel å undersøke hvordan lærings- eller klassemiljøet er, må barnets beste på gruppenivå ligge til grunn. Framgangsmåten for å vurdere og bestemme det beste for barn som gruppe er til en viss grad forskjellig fra framgangsmåten som gjelder et enkelt barn. Når hensynet til et stort antall barn står på spill, må skolen finne måter å høre synspunktene til et representativt utvalg av barn på, og ta tilbørlig hensyn til deres meninger ved planlegging av tiltak eller gjør beslutninger som direkte eller indirekte angår gruppen, for å sikre at alle grupper av barn er dekket. Det er mange eksempler

på hvordan man gjør dette, som for eksempel høringer av barn og diskusjoner på skolen. Artikkel 3 snakker om barn som enkeltindivider, men det er klart at den også krever at barnas beste som gruppe blir tatt hensyn til ved alle handlinger som berører barn. Skolen er derfor forpliktet til å vurdere ikke bare situasjonen til hvert enkelt barn når de skal vurdere hva som er best for dem, men også hva som er best for barna som gruppe.

### **Forslag til endring av §22 A-5 andre ledd i rødt:**

*Skolane kan bruke ~~ikke-anonyme læringsmiljøundersøkingar~~ i oppfølginga av ein konkret mistanke etter opplæringslova §§ 9 A-4 og 9 A-5 ved langvarige, uoversiktlege eller kompliserte utfordringar i skolemiljøet, **etter å ha sikret at elevene har fått uttalt seg fritt om skolemiljøet ved å snakke med en ansatt på skolen som elevene velger selv og er trygge på.** ~~der andre måtar å undersøke på ikkje har ført fram.~~ Anonyme læringsmiljøundersøkelser kan kun brukes dersom tema og spørsmålsstillinger er laget i samarbeid med barn og kvalitetssikret av barn. Det må sikres at alle elever blir godt informert i forkant av undersøkelsene og er informert om at de har rett til å ikke svare på undersøkelsene, hvis de vil. Undersøkelsene skal ikke be elever rangere eller navngi hverandre. Skolen må være bevisst på at mange elever ikke tør eller vil svare ærlig, eller ikke synes de får frem hva som ligger bak handlinger i både slike læringsmiljøundersøkelser.*

### **Begrunnelse - forslag til viktige endringer av forskrift til opplæringsloven §22 A-5 andre ledd:**

Professor i pedagogikk Stein Erik Ulvund påpeker i Dagsavisen om ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser, at spørreteknikken som fokuserer på positive og negative sider i det sosiale samspillet i klassen, lett kan forstørre problemer for elever som allerede sliter, og at det kan strø salt i såret til venneløse barn. Gunn Imsen, en av Norges fremste skoleforskere trekker frem som det mest oppsiktsvekkende at Spekter legaliserer en angiverkultur, som neppe kan danne noe godt grunnlag for et godt klassemiljø. Fordi her handler det om å systematisk be barn oppgi egne og andres handlinger, ut i fra hvordan de ser situasjonene. Skolen må selvsagt få elever som blir plaget, eller andre som vet om det til å si fra, men det må skje på en trygg måte.

Ut i fra departementets forslag til § 22 A-5 om forebyggende skolemiljøarbeid, ser vi at dere har forstått at det å oppgi navn på medelever ikke er bra for å bygge et trygt og godt skolemiljø. Forslaget om at det skal være tillatt å bruke ikke-anonyme undersøkelser hvor elever skal navngi hverandre og svare på spørsmål om negative relasjoner i klasser der det er langvarige, uoversiktlige og kompliserte utfordringer i skolemiljøet, er bekymringsfullt. Som nevnt i begrunnelsen til § 22 A-5 første ledd, må slike undersøkelser være anonyme. De samme forslagene våre til § 22 A-5 første ledd gjelder også for § 22 A-5 andre ledd. Det er bekymringsfullt at forslaget som er på høring åpner opp for at ikke-anonyme undersøkelser som omfatter negative relasjoner der det kommer frem navn på enkeltelever - skal kunne være en løsning der andre måter å undersøke på ikke har ført frem i klasser der det er langvarige, uoversiktlige og

kompliserte utfordringer i skolemiljøet. Også når det er tydelig at klassemiljøet ikke er bra og det har blitt forsøkt andre måter å undersøke og forbedre det på, kan ikke ikke-anonyme undersøkelser brukes. Spesielt med tanke på at forslaget åpner opp for at elever skal kunne navngi hverandre. Dette kan i stor grad bidra til et enda mer utrygt klassemiljø - særlig for de elevene som navngis på skjemaene. Dette vil gjelde uavhengig av om skoler/klasser har lykket med forebyggende arbeid, og spesielt skoler/klasser som ikke har lykket med det, for eksempel skoler som deltar i Læringsmiljøprosjektet (Udir/Læringsmiljøsenderet) på grunn av høye "mobbetall".

Elever blir i dag i stor skala gjennom SPEKTER bedt om å oppgi navn på medelever på spørsmål om negative relasjoner. De blir spurt om hvor ofte de blir mobbet, hvem som mobber de, om de mobber andre og hvem de mobber. Kunnskap direkte fra barn viser at når elever gjør dumme ting og plager andre, blir de møtt av voksne på skolen som møter dem hardt og som ringer hjem. De begynner å se på dem annerledes, og ofte føles det ut som at voksne tenker at elevene er slemme. Da blir det nesten helt umulig å svare ærlig på slike spørsmål som elever blir stilt i de ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelsene. I all hovedsak blir det ikke nyttig for skolen å bruke slike skjemaer, når sjansen for at elevene ikke svarer ærlig er så stor. Skolen må ikke tro at en slik læringsmiljøundersøkelse vil gi et "riktig" svar for å finne egnede tiltak for å forbedre relasjoner blant elevene, da svarene fra mange elever er så tydelige - voksne på skolen må snakke med elevene for å finne ut hva slags tiltak som kan være nyttige.

### **Kan gjøre klassemiljøet verre**

Vi forstår at forslaget er godt ment og at det skal være en løsning for å rydde opp i en klasse hvor klassemiljøet er dårlig. Likevel vil det være svært alvorlig hvis dette forslaget går gjennom, da det ikke vil bidra til et trygt og godt skolemiljø - slik som § 9-A påpeker. Målet med disse undersøkelsene er jo å kartlegge klassemiljøet, for å så gjøre det bedre. Men når elever blir bedt om å utlevere hverandre og svare på spørsmål om rangering og negative relasjoner, står skolen i stor fare for å gjøre klassemiljøet mye verre - ikke bedre. Det skaper en stor utrygghet blant elevene. De vet at de blir snakket om og at de blir rangert. Noen kan oppleve det som baksnakking, andre kan bli reddet for at ingen setter opp dem som venn. Det kan oppleves som snitching og sladring, angiveri. Læringsmiljøsenderet kan ikke styre hvordan det oppleves og hva slags reaksjoner som kan følge av det, selv om ord som å angi eller at det er snitching er sterke ord om noe som ikke er bra og som skal stoppes. Elever skal selvfølgelig kunne si fra til skolen om at de blir plaget, men skolene må sørge for at elevene kan si ifra på andre, bedre og tryggere måter.

Måten elevene blir bedt om å si ifra på ved disse ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelsene fra Spekter og Innblikk, gjør også at elever kan bli dyttet vekk fra skolen. Skolen blir et utrygt sted å være, klassen og elevene blir utrygge. Læreren som ber elevene om å svare på disse undersøkelsene, kan

også bli utrygg. Det skaper bare utrygghet og mistillit blant elevene, og det gjør klassemiljøet verre. Det motsatte av et trygt og godt skolemiljø skapes. Slik vil vi vel ikke ha det. Kan man holde på sånn når svarene fra elever er så alvorlige?

Skolen har nemlig ikke kontroll på hva som vil skje etter å ha igangsatt en tankeprosess om spørsmål som for eksempel hvem er de minst populære eller hvem blir plaget i klassen. De ikke-anonyme undersøkelsene der det kommer frem navn på enkeltelever kan være med på å låse elever fast i roller og bidra til å støte dem ut av fellesskapet. Liste med de tre minst populære i klassen, som læreren får av programmet som kobler svarene fra alle elevene i Innblikk - hva vil skolen med det? På den måten signaliserer skolen at det er nyttig og greit å sette opp sånne lister. Skal skolen vite det for å stokke om på lista, løfte de tre nederste til å bli mer populære? Elevene finner nok ut av hvem som havnet nederst, på fritiden regnes det som mobbing å la sånne lister sirkulere i sosiale medier.

### **Plaging må stoppes trygt**

Målet med ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser som tas opp i denne høringen er å være et ledd i å stoppe plaging/mobbing. Læringsmiljøsenderet argumenterer for at ubehaget ved å svare oppveies av at læringsmiljøet blir bedre, som de påstår at det gjør på skoler som deltar i Læringsmiljøprosjektet. Samtidig svarer senteret ærlig på at det er umulig å skille ut de ikke-anonyme undersøkelsene Spekter og Innblikk som faktorer som bidrar til det, siden Læringsmiljøprosjektet er et omfattende prosjekt med mange faktorer. De har heller ikke svart på hvor mange skoler som bruker Spekter og Innblikk som en del av Læringsmiljøprosjektet. Vi vil også påpeke at det er særlig de elevene som havner på lister og i diagrammer man bør spørre. Hvordan ble det for de?

Høringssvaret vårt bygger på Forandringsfabrikkens undersøkelser PLAGE 6-12 år og PLAGE 13-19 år (2020), med erfaringer og råd fra 53 barn 6-12 år og 140 ungdommer 13-19 år, med erfaring fra å plage andre. Hvorfor plager barn andre? Hvordan kjennes det ut inni barn som plager? Hvordan kan voksne stoppe plaging trygt, for den som blir plaget og den som plager? Voksnes løsninger på mobbing har lenge vært brukt. Det vil nå være klokt at kunnskapen direkte fra barn tas inn, som del av kunnskapsgrunnlaget. Hovedfunn i PLAGE-undersøkelsene viser at plaging/mobbing alltid handler om noe. De som plager har mange vonde eller vanskelige følelser inni seg. Det er utrygt på skolen - og ofte også hjemme. Plagingen blir et uttrykk for at noe er vondt eller vanskelig inni barna. De kan handle om å føle seg alene, å ikke få til skolen, å ha det vondt hjemme, å være låst i roller og at følelser må ut. Elevene får ut følelsene ved å stenge noen ute, slenge stygge kommentarer, gjøre vonde eller dumme ting og forsvare seg når de er redde, sinte eller lei seg.

Alle barna som deltok i undersøkelsene svarte at de ville bli stoppet. De hadde ikke lyst til å plage eller gjøre dumme ting mot andre. Men måten de blir stoppet

på i dag, som veldig ofte er med kjeft og konsekvenser, funker ikke. Konsekvenser som å gi elevene anmerkning, sende de til rektor, ringe hjem eller andre typer konsekvenser som gis når elever plager og gjør dumme ting, oppleves som svært unyttig for elevene. Det gjør det utrygt, skaper avstand mellom elevene og de voksne på skolen, og elevene mister tillit til de voksne. Ofte blir ikke elever samarbeidet med når det skal tas avgjørelser eller bestemmes tiltak og hjelp, elever mister tillit og tiltaket og hjelpen de får, står i stor fare for å ikke være treffsikker og nyttig. For å stoppe barn som plager, ber elever om at voksne møter dem med varme, forståelse og undring. Voksne må prøve å finne ut hva som ligger bak plagingen.

### **Begrepet "*Andre måter å undersøke på*" kan ikke være egendefinert**

Slik det er foreslått fra departementet i §22 A-5 andre ledd, vil det også bli opp til hver enkel skole å definere hva "*andre måter å undersøke på*" er. Dette kan være veldig problematisk og unyttig for elevene. Ifølge kunnskap direkte fra barn opplever mange barn at voksne ofte finner løsningene for dem på skolen, uten at voksne har snakket med eller samarbeidet med dem. Derfor råder vi departementet til å fjerne "*andre måter*" i forskriften, da dette åpner opp for at skolene selv kan definere hva de må prøve ut, før de tar i bruk spørreundersøkelser. For mange elever føles det som voksne tror de har prøvd alt, mens elever selv føler at voksne kunne gjort mer eller ting annerledes.

Vi forstår at departementet vil sikre at skolene skal prøve andre måter. Det kan uansett legges inn en sikring av en god måte å arbeide med skolemiljø på - som i forslaget vårt om å la elevene snakke fritt om skolemiljøet med en voksen/ansatt på skolen som de har valgt selv og er trygg på. For at elever skal kunne si ifra, må skolene sikre at alle elevene har en trygg voksen de kan snakke med og fortelle ærlig til. Departementet må sikre at alle skoler i starten av hvert skoleår, spør alle elever hvem voksen de kan snakke ærlig med.

### **Trygghet avgjør alt**

For å stoppe plaging handler det mye om å gjøre det trygt på skolen og i klassen. Trygghet går igjen i alle skoleundersøkelser fra Forandringsfabrikken, og avgjør både læring og trivsel. For å få et godt og trygt klassemiljø, må det jobbes med hele tiden, elevene må bli godt kjent med hverandre og læreren - ikke bare på starten av skoleåret, det må jobbes med aktivt. De må snakke om følelser og hvordan det kan vises utenpå når elever har det vondt inni seg. Det skaper forståelse og gjør det tryggere. Hvis elevene lærer at det alltid ligger noe bak og ofte noe vondt eller vanskelig, når elever plager og gjør dumme ting mot hverandre, så kan det bli lettere å si ifra også, for da sier jo elevene ifra at de tror at en elev ikke har det så bra. Men de må få si fra på en måte som oppleves som trygg, for både den som blir plaget og den som plager, og det er ikke trygt

å be en hel klasse om å systematisk oppgi navn på enkeltelever.

### **Om forskrift til friskoleloven § 7B-5 første og andre ledd**

Vi mener at forskriften for friskolene må være like som forskriften for opplæringsloven, og har samme begrunnelse og forslag til endringer som for opplæringsloven.

### **Forslag til endring av § 7B-5 første og andre ledd i rødt:**

*Skolane kan bruke ~~ikke~~-anonyme læringsmiljøundersøkingar som del av det forebyggjande skolemiljøarbeidet etter opplæringslova § 9 A-3 i tilfelle der slike undersøkingar er hensiktsmessig for å kartleggje læringsmiljøet, finne eigna tiltak for å forbetre relasjonar og sikre alle elever eit trygt og godt skolemiljø, etter å ha sikret at elevene har fått uttalt seg fritt om skolemiljøet ved å snakke med en ansatt på skolen som elevene velger selv og er trygge på. ~~der andre måtar å undersøke på ikkje har ført fram.~~ Anonyme læringsmiljøundersøkelser kan kun brukes dersom tema og spørsmålsstillinger er laget i samarbeid med barn og kvalitetssikret av barn. Det må sikres at alle elever blir godt informert i forkant av undersøkelsene og er informert om at de har rett til å ikke svare på undersøkelsen. Undersøkelsene skal ikke be elever rangere eller navngi hverandre. Skolen må være bevisst på at mange elever ikke tør eller vil svare ærlig, eller ikke synes de får frem hva som ligger bak handlinger i både slike læringsmiljøundersøkelser.*

### **2. Er dere enig i at ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser som brukes i det forebyggende skolemiljøarbeidet, bare skal kunne omfatte spørsmål om negative relasjoner der enkeltelever ikke kan navngis?**

Ikke-anonyme undersøkelser kan **ikke** brukes i skolen, slik som vi nevnte i svaret vårt på spørsmål 1. Der har vi også begrunnet hvorfor vi foreslår at slike undersøkelser alltid skal være anonyme. Det å navngi enkeltelever er i seg selv problematisk uansett om spørsmålet og relasjonen som tas opp er positivt eller negativt ladet. - Også "positive" relasjoner som hvem er mest populær, hvem bestemmer mest, list opp topp-tre venner, hvem ville du helst hatt som dine nærmeste venner, hvem gir spesielt mange positive signaler og kommentarer til hvem? Lærere kan i undervisningssammenheng noen ganger la elevene svare på lapper om hvem de vil være på gruppe med, det er vanlig praksis, og sier jo læreren noe og nok om hvem eleven liker å være sammen med på skolen.

I tillegg må det inn at "Elever skal ikke rangere hverandre". Skolen skal ikke lære opp elevene til å rangere hverandre, og sende signaler om at det er greit. Som skoleforsker Imsen påpeker i Dagsavisen-saken [Må rangere hverandre etter popularitet og peke ut mobberne i klassen, Dagsavisen 13.12.2020](#), kan de ikke-anonyme undersøkelsene Spekter og Innblikk brukes som verktøy for å mobbe andre. Ja, for der er nettopp mobbing, eller plaging som barn ville kalt det, å for eksempel lage en liste over de tre minst populære elevene i klassen og spre den.

### 3. Er dere enig i at det bør være krav om at skolene på egnet måte skal kontrollere riktigheten av opplysningene i slike undersøkelser?

Ja, selvsagt. Dette spørsmålet understreker behovet for å *ikke* la det være åpent for å rangere medelever eller at det skal komme frem navn på enkeltelever i spørsmål fra skolen eller svar fra elevene. - Og ikke minst at dere må legge inn i forskriften at *"Skolen må være bevisst på at mange elever ikke tør eller vil svare ærlig, eller ikke synes de får frem hva som ligger bak handlinger i både anonyme - og ikke-anonyme læringsmiljøundersøkelser."*

I tredje ledd i forskriften må det tas inn at eleven det vurderes å sette inn tiltak mot skal få uttale seg fritt om saken. Det behøver ikke å være riktig det andre elever svarer, og hele konteksten kommer ikke frem. Det bør absolutt være krav om at skolen skal kontrollere om opplysningene som kommer frem i undersøkelsene er riktige. Det kan ikke være opp til hver skole å bestemme hvordan de skal "kontrollere riktigheten". Etter gjennomføringen av slike undersøkelser, må skolen snakke med elevene som deltok og sikre at elevene får uttalt seg fritt. Dette må departementet sikre at kommer tydelig frem i forskriftsteksten.

Plaging/mobbing er regulert i ordensreglene, og ved brudd på dem settes det på mange skoler inn tiltak/sanksjoner. Skolen må på ingen måte hoppe over elevens rettigheter her - og tredje ledd i forskriften er alt for kort slik det står i dag med *"Skolene skal på egnet måte kontrollere om opplysningene er rette før de blir lagt til grunn for valg av tiltak."* Denne formuleringen sikrer ikke en gang at eleven det gjelder får uttale seg, selv om vi håper at departementet mener det.

### Forslag til endring av forskrift til opplæringsloven §22 A-5 tredje ledd og forskrift til friskoleloven §7B-5 tredje ledd i **rødt**:

~~*Ikke-anonyme læringsmiljøundersøkingar må gjennomførast slik at dei i minst mogleg grad grip inn i personvernet til elevane. Skolane skal på eigna måte kontrollere om opplysningane er rette før dei blir lagt til grunn for valg av tiltak. Hvis det skulle komme frem informasjon om en eller flere enkeltelever i undersøkelsen, og det skal tas en avgjørelse eller gjøres en handling, som å sette inn tiltak som berører eleven - skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. For å finne ut av hva som er barnets beste må eleven få uttale seg fritt om det som har kommet frem i undersøkelsen, og få snakke med en ansatt på skolen (eller flere) som eleven stoler på i en situasjon som oppleves trygg, på et sted eleven selv har valgt. Eleven skal få uttale seg uten påvirkning eller press. Skolen skal ivareta elevens rett til å uttale seg fritt og bli hørt, slik at elevens mening og medvirkning er sentral. For å ivareta retten å uttale seg fritt og bli hørt etter barnekonvensjonen artikkel 12 som gjelder for alle barn opp til 18 år i Norge, må eleven få nok informasjon, og retten til privatliv må ivaretas på en*~~

*trygg måte for eleven. Skolen skal med et forståelig språk, gi eleven all informasjon som trengs for å ha forutsetning for å uttale seg fritt.*

*Retten til privatliv innebærer at hvis det eleven forteller eller informasjon om hva eleven har gjort eller sagt, skal deles videre til foresatte eller andre, må eleven få informasjon om at det skal deles, hva som skal deles, når, til hvem og hvorfor det skal deles. Eleven må få uttale seg fritt om det som skal tas videre, og det som fremkommer da må vektlegges før det avgjøres å dele noe videre. Det må da tas en konkret vurdering av om det vil være til barnets beste å dele informasjonen. Hvis eleven ikke vil at informasjonen skal deles, må eleven sikres mulighet til å forklare hvorfor det ikke ønskes at informasjonen skal deles. Før informasjonen deles må eleven få vite hva som er bestemt og på nytt få mulighet til å uttale seg om dette. Unntak fra dette kan gjøres i nødrettslignende situasjoner. Avgjørelsen skal begrunnes. Eleven skal følges opp etter at informasjon om saken er delt med andre. Barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt, og beslutningstakeren skal forklare og dokumentere hvordan barnets synspunkter er blitt tatt hensyn til.*

*Rettighetene skal virke samtidig. For eksempel hjelper det lite at barnet snakker med en trygg voksen dersom barnet ikke har nok informasjon til å uttale seg fullstendig.*

#### **4. Bør det stilles særskilt krav om sletting av resultater fra slike undersøkelser, og hva bør innholdet i et slikt krav i så fall være?**

Ja, dette er ikke informasjon som bør lagres og det bør derfor stilles særskilte krav om sletting av resultater fra undersøkelsene. Før elevene skal gjennomføre undersøkelsene, må de få informasjon om hvor lang tid svarene vil bli lagret og hvem som vil ha tilgang til svarene. Elevene må alltid få vite når resultatene slettes.

Varme hilsner fra proffene i Forandringsfabrikken  
Nora, Leon, Vanessa, Mathilde, Mikal, Dania, Rasmus, Karoline

Forandringsfabrikken v/  
Marit Sanner og Tobias Røed